

Самостоятельное устное или письменное выполнение упражнений, в основе которых лежит аудирование, создает условия для активной работы зрительного, слухового и речедвигательного анализаторов и, следовательно, удержания в памяти усваиваемых слов в том многообразии связей, которое возможно на данном этапе обучения языку и которое обеспечивается усваиваемыми грамматическими структурами и ситуацией, определяемой тематикой. Чем большим количеством связей «обрастает» слово, тем лучше оно удерживается в памяти, легче опознается при аудировании и «всплывает» при говорении и письме [2, с. 56].

Заключение. Подводя итоги анализа научно-теоретических подходов и тенденций обучения аудированию, целесообразным представляется сформулировать выводы об обязательности теснейшей связи слушания монолога с элементами говорения, а именно:

– активизация образцов во внешней речи, выполняемая предварительно и предполагающая в процессе становления собственного произношения обучающегося (при сопоставлении его с эталонным) обязательное развитие речи и слуха в комплексе;

– активизация материала, которая следует собственно и непосредственно за слушанием, с помощью и средствами воспроизведения информации во внешней речи слушающего, ставшего говорящим (или пишущим). Эффективность совместной деятельности преподавателей и обучающихся в процессе аудирования находится в зависимости от максимальной реализации как личностных, так и групповых возможностей. Благоприятная атмосфера в группе положительно влияет на процесс аудирования, перестраивает носителя языка, формирует его новые возможности и обнаруживает потенциальные.

Список цитируемых источников

1. Организация работы по обучению чтению и аудированию / И. Л. Бим [и др.]. — М. : Радар, 2016. — 345 с.
2. Гальскова, Н. Д. Теория обучения иностранным языкам. Иностранные языки для взрослых / Н. Д. Гальскова, Н. И. Гез. — М. : Академия-Пресс, 2015. — 321 с.
3. Александров, К. В. Технология разработки электронного контента для развития умений чтения и аудирования. Трансформация системы обучения иностранному языку в условиях применения электронного контента / К. В. Александров, К. Г. Голубева // Иностр. яз. в шк. — 2014. — № 8. — С. 29—39.
4. Дубровинская, Н. В. Психологическая реабилитация ребенка / Н. В. Дубровинская, Д. А. Фарбер, М. М. Безруких. — М. : Владос, 2016. — 144 с.
5. Елухина, Н. В. Языковые трудности понимания речи на слух и пути их преодоления / Н. В. Елухина // Иностр. яз. в шк. — 2016. — № 4. — С. 32—39.
6. Зимняя, И. А. Ключевые компетенции — новая парадигма результата образования / И. А. Зимняя. — М. : Логос, 2015. — 321 с.
7. Никитина, Л. Л. Аудирование как средство развивающего обучения / Л. Л. Никитина // Иностр. яз. в шк. — 2014. — № 10. — С. 26—31.

УДК 821.161.3-95Ажэшка

Н. Ч. Иваноўская, Ж. В. Косціна

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ВОБРАЗЫ ПРЫРОДЫ Ў РАМАНЕ ЭЛІЗЫ АЖЭШКІ «НАД НЁМАНАМ»

Уводзіны. У рамане Элізы Ажэшкі «Над Нёманам» шмат вобразаў прыроды: ветру, сонца, вады. У дадзеным артыкуле аналізуецца менавіта вобраз сонца, а таксама значэнне дадзенага вобраза для ўсёй творчасці пісьменніцы, яго семантычнае нападзенне, а таксама звязаныя з ім асацыяцыі. Сонца — гэта адзін з найбольш пашыраных вобразаў, які сустракаюцца ў фальклору, літаратуры, жывапісе. У творах Элізы Ажэшкі сонца з'яўляецца крыніцай радасці, весялосці і адначасова страху і трывогі. Гэты вобраз дапамагае аўтару адлюстраваць пэўную палітру эмоцый, закладзеных у гэтым рамане «Над Нёманам».

Асноўная частка. З вобразам сонца ў фальклору звязана мноства разнастайных павер'яў і прыкмет. Паводле аднаго з паданняў сонца стала выключна дзённым свяцілам: «Сонейка не хацела свяціць на ліхіх і пачало жаліцца Богу, што яму вельмі цяжка заўжды свяціць. Тады Бог пакараў сонейка і вялеў яму свяціць толькі ўдзень...» [1, с. 549]. Дзякуючы гэтаму канфлікту, Хаос увайшоў у структуру Космасу, у выніку чаго з'явіліся проціпастаўлены добрага і ліхога, святла і цемры, дня і ночы. Аднак, паводле ўяўленняў беларусаў, дзесьці на зямлі застаўся куток былога выраю, дзе сонца свеціць заўсёды, — Ерусалім. Адсюль відавочна, што беларусы набліжалі сонца да выраю: «Рай у гары, там, каля яснага сонейка, дзесь на поўдні, куды й птушкі ляцяць у вырай» [1, с. 549]. Увогуле, сонца выступае ва ўяўленнях беларусаў як крыніца ўсякага добра і ласкі: «Сонейка ніколі не злуе, яно заўжды ласкава пазірае да хукае на ўсіх, як матка на сваіх дзетак» [1, с. 549].

Таксама важную ролю выконвае сонца і ў міфалагічным уяўленні беларусаў. Паводле народных уяўленняў, сонца — вялізнае касмічнае («Божае») вогнішча, якое «грэе неба, каб там было цепла» [2, с. 455]. Пры гэтым яно яшчэ выступае і ў якасці касмічнага агню наогул: «Няма на свеце сільней агню за сонечны агонь... а ў нашым агню, то падчас і сухое палена не гарыць» [2, с. 455]. Праз круглую форму сонца

беларусы параўноўваюць яго з вялікім калясом, якое коціцца па небе. Адсюль шмат народных загадак пра сонца: «Кацілася катушка, ні звер, ні птушка...» [2, с. 455]. Досыць цікавым з’яўляецца міф, у якім Сонца і Месяц прадстаўлены як ідэальная шлюбная пара, дзе Сонца ўвасоблена як жаночы пачатак, а Месяц увасоблены як мужчынскі пачатак. Найбольш прадстаўлена гэтая тэма ў латышскіх фальклорных тэкстах. У калядных і валачобных песнях Сонца адлюстравана як ідэальная гаспадыня, Месяц уяўляецца як ідэальны гаспадар, а Зоркі з’яўляюцца іх дзеткамі. Аднак і ў гэтым ідэальным шлюбе здараліся сваркі, віноўнікам у якіх выступаў Месяц праз тое, што ён часам заляцаўся да Вечарніцы, за што яго жорстка караў Пярун. Пасля гэтага зноў вяртаўся ідэальны парадак.

Аднак не заўсёды Сонца з’яўляецца добрым сімвалам. Яно можа сустракацца і ў страшных праклёнах: «Закацісь жаркім сонцам пад кустом!» [2, с. 455]. На Тураўшчыне нават забаранялася смяцца пасля заходу Сонца, бо «ек будзеш смяцца после заходу сонца, то зелёна жаба зубы пашчытае» [2, с. 455], гэта значыць, што ў хуткім часе памрэш.

Сонца з’яўляецца асноўным элементам у народным арнаменце. Тагачасныя вырабы з дрэва і косці ўпрыгожваліся кружочкамі з кропкай у цэнтры. У выглядзе ромба з промнямі, сонца упрыгожвала ручнікі, паясы, элементы адзення.

Вобраз сонца таксама вялікую ролю адыгрывае і ў жывапісе. Напрыклад, адзначым карціну В. Цып-лакова, якая называецца «Мороз и солнце». Назва карціны паўтарае назву верша вядомага рускага паэта А. С. Пушкіна «Зимнее утро». На палатне таксама адлюстроўваецца ўсё тое, аб чым гаворыцца ў вершы: селянін на санках, у якія запрэжаны цёмны конь, едзе ў вёску, злева — вясковыя хаты, на заднім плане — прасторы заснежаных палёў. І хоць прадметаў на карціне няшмат, мы бачым, што гэта зімовы сонечны дзень. Снег іскрыцца так, што нават вачам балюча глядзець. Мастак пры дапамозе сонца перадае тут вельмі марозны дзень. Руская змяня прырода дзякуючы гэтаму здаецца велічнай. Карціна напоўнена сонцам і светам.

Таксама сонца сустракаецца і ў музыцы. Вобраз сонца ў старой музыцы — гэта нешта Боскае, тое, чаму пакланяюцца. З дапамогай песень людзі прасілі ў сонца добрага ўраджаю ў надыходзячым годзе і адсутнасці сухмяну. У мінулым сонца прыраўноўвалася да Бога, яго лічылі бажаствам. У сучаснай музыцы сонца — гэта нешта светлае і цёплае.

Да вобраза сонца пазы звярталіся яшчэ ў старажытнарускай літаратуры. Так, у творы «Слова пра паход Ігараў» зацымненне сонца стала прадвеснікам няўдачы паходу Ноўгарад-Северскага князя на полаўцаў: «Як зірнуў тады Ігар на сонца, // Бачыць — цемра зацмення бясконца // Яго войска пакрыла, як сажай» [3, с. 105]. Яраслаўна — жонка Ігара — звяртаецца да Сонца, і магчыма, гэта замова, магія слова закаханай жанчыны выратаўвае князя з палону.

У М. Ламаносава сонца сустракаецца як нейкі светлы вобраз, боскае свяціла, ідэал, да якога трэба імкнуцца: «Когда бы смертным столь высоко // Возможно было долететь // Чтоб к Солнцу бренно наше око // Могло, приблизившись, воззреть» [4].

А. С. Пушкін таксама ў сваёй творчасці звяртаўся да вобраза сонца ў сваім вядомым вершы «Зимнее утро»: «Мороз и солнце; день чудесный!» [5], «Блестя на солнце, снег лежит» [5]. Вобраз сонца ў вершах Пушкіна заўсёды радасны і захоплены. Сонца ў яго адлюстроўваецца як крыніца добра і весялосці.

Да вобраза сонца таксама звярталася пісьменніца XIX ст. Эліза Ажэшка. Яна нарадзілася 6 чэрвеня 1841 года ў радавітай шляхецкай сям’і Паўлоўскіх у маёнтку Мількаўшчына, непадалёку ад Гродна. Кажуць, што ў чэрвеньскую ноч, калі нарадзілася Эліза, у Мількаўскім садзе ўпершыню заспяваў салавей. З малых гадоў дзяўчынка прывыкла чуць беларускую мову, бо ў наваколлі жылі беларусы. Часам яна гуляла разам з сялянскімі дзецьмі, ад якіх і навучылася трохі размаўляць па-беларуску. Бацька Элізы Ажэшкі пакінуў пасля себе вялікую бібліятэку, пераважна з французскіх асветнікаў XVIII стагоддзя. Бацькава бібліятэка ў далейшым значна паўплывала на духоўнае развіццё дачкі. Выхоўвалася дзяўчына ў адным з лепшых манастырскіх пансіёнаў у Варшаве. Пасля заканчэння выхавання ў 1858 годзе была хутка выдадзена замуж за Пятра Ажэшку, пачала жыць у Людвінове ў Кобрынскім павеце (цяпер — вёска ў Драгічынскім раёне), дзе ў 1862 годзе стварыла, разам з малодшым братам мужа, школу для дваццаці вясковых дзяцей. Памерла Э. Ажэшка ў Гродне і там пахавана.

У рамане Элізы Ажэшкі «Над Нёманам» на працягу ўсяго твора даволі часта сустракаецца вобраз сонца. Сонца дапамагае пісьменніцы перадаць пачуццё радасці, весялосці, захаплення новым днём: «Был летний праздничный день. Все на свете сияло, цвело, благоухало и пело. Тепло и радость изливали голубое небо и золотое солнце...» [6, с. 11].

Сонца для Элізы Ажэшкі — крыніца энергіі, магутная і незвычайная сіла. Менавіта таму ў рамане часта сустракаецца апісанне ўсходу сонца як чакання нейкага жыватворнага цуду, чароўнага святла, якое пераўвасобіць свет, зямное існаванне: «С восходом солнца Ян вставал веселый и бодрый...» [6, с. 131]. Захад жа сонца стварае атмасферу спакою, душэўнай раўнавагі, адпачынку ад насычанага і цяжкага дня: «Золотые отблески заката над бором мало-помалу угасали. С востока надвигался сумрак, и вскоре на небе, одна за другой, замигали звезды» [6, с. 135].

Апрача ўсяго гэтага, сонца валодае яшчэ і амаладжальнай сілай, дзякуючы якой кожны можа адчуць сябе поўным сіл і энергіі, як гэта здарылася з Анзельмам: «Точно луч солнца озарил лысую голову старика и разгладил все его морщины...» [6, с. 122].

Вобраз сонца дапамагае перадаць яркасць моманту, раскрыццю пачуццяў, якія перапаўняюць закаханых маладых людзей Яна і Юстыну: «Я певал ее [песню] в то время, когда еще на весь мир сияло солнце» [6, с. 220].

Аднак сонца дапамагае адлюстраваць не толькі радасныя моманты, але і напружаныя і неспакойныя, тое, што мучыць цябе знутры: «Вдруг в глазах ей ударил ослепительно яркий свет. Широкая розовая полоса между деревьями парка, оставленная на небе заходящим солнцем, стала теперь кроваво-красной. Подернутая фиолетовой дымкой, она местами клубилась, словно кровавая река, а над ней, подобно золотому ореолу, поднимался лучезарный туман» [6, с. 355].

Заклучэнне. Вобраз сонца сапраўды з'яўляецца адным з найбольш пашыраных у міфалогіі, фальклору і літаратуры. Заклікі да нябеснага свяціла сустракаюцца ў павер'ях і прыкметах, у слоўным мастацтве старажытнасці і класічнай літаратуры. У рамане Элізы Ажэшкі «Над Нёманам» вобраз сонца выконвае значную ролю: можа дапамагаць перадаваць розныя пачуцці і эмоцыі, як радасныя, так і сумныя; валодае амаладжальнай сілай і дапамагае стварыць атмасферу цеплыні і святла. Дадзены твор адносіцца да рэалістычнай літаратуры, але менавіта пейзажныя замалёўкі, дзе прысутнічаюць салярныя вобразы, надаюць рамантычнасці ці элегічнасці падзеям і персанажам.

Спіс цытуемых крыніц

1. Беларускі фальклор. Энциклапедыя : у 2 т. — Мінск : БелЭн, 2006. — Т. 2 : Л—Я. — 832 с.
2. Міфалогія беларусаў : энцыклапед. слоўн. / склад. І. Клімковіч, В. Аўтушка ; навук. рэд. Т. Валодзіна, С. Санько. — Мінск : Беларусь, 2011. — 607 с.
3. Слова аб палку Ігаравым / уклад. В. Чамярыцкага. — Мінск : Маст. літ., 1985. — 159 с.
4. Ломоносов, М. Утреннее размышление о Божием величестве [Электронный ресурс] / М. Ломоносов. — Режим доступа: <http://lomonosov.niv.ru/lomonosov/stihi/ody-duhovnye/oda-9.htm>. — Дата доступа: 12.04.2022
5. Пушкин, А. С. Зимнее утро [Электронный ресурс] / А. С. Пушкин. — Режим доступа: <https://radiovera.ru/aleksandr-pushkin-zimnee-utro.html>. — Дата доступа: 12.04.2022.
6. Ожешко, Э. Над Неманом : роман / Э. Ожешко ; пер. с пол. В. Лаврова ; предисл. Б. Стахеева. — М. : Худ. лит., 1988. — 448 с.

УДК 821.161.3-1/3

Л. Ч. Іваноўская, Ж. В. Косціна

Установа адукацыі «Баранавіцкі дзяржаўны ўніверсітэт», Баранавічы, Рэспубліка Беларусь

ПРЫЁМ РАМАНТЫЧНАЙ ІРОНІЎ ТВОРЧАСЦІ В. ДУНІНА-МАРЦІНКЕВІЧА

Уводзіны. Рамантызм актуалізаваў асаблівую эстэтычную катэгорыю — іронію. Літаратуру Беларусі першай паловы XIX — сярэдзіны XIX ст. называюць перыядам нараджэння і пачаткам станаўлення новай беларускай літаратуры, а таксама рамантызму, бо «якраз у межах першага паўстагоддзя з уздымам нацыянальнага руху пасля ліквідацыі Рэчы Паспалітай нарадзіўся і ва ўсёй велічы расквітнеў на Беларусі гэты новы літаратурны напрамак, які прыйшоў на змену класіцызму [1, с. 10]. Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч быў адным з першых, хто выступіў прадстаўніком новага беларускага пісьменства. Сваёй дзейнасцю ён сцвярджаў ідэю існавання літаратуры на роднай мове і заклаў трывалы падмурак нацыянальнай літаратуры новага часу.

Асноўная частка. Іронія ў рамантыкаў мае ўніверсальнае значэнне, бо ў генезісе гэтай мастацкай сістэмы важную ролю адыграла расчараванне ў выніках Вялікай французскай рэвалюцыі. Іронія гісторыі стала калыскаю рамантызму, бо, як адзначае рускі філосаф А. Ф. Лосеў: «людзі, якія хваліліся тым, што зрабілі рэвалюцыю, заўсёды пераконваліся на наступны дзень, што яны не ведалі, што рабілі, — што зробленая рэвалюцыя зусім не падобная на тую, якую яны хацелі зрабіць. Гэта тое, што Гегель называў іроніяй гісторыі» [2, с. 355]. У працэсе зараджэння і станаўлення новай беларускай літаратуры важную ролю адыгралі сатырычна-гумарыстычныя жанры. «Наша літаратура, можна сказаць пачыналася ўсмешліва, нібы жартам, — з камічнай інтэрмедый, з пародыі, сатыры, гратэску» [3, с. 134] — канстатуе Г. В. Кісялёў. Дадзеныя жанры былі шырока распаўсюджаны ў беларускай літаратуры перыяду позняга Барока, дзе ў тэкстах панавалі досціп, калі праз высокі жанр сеймавай прамовы не ўслаўляліся, а выкрываліся чалавечыя і грамадскія заганы, дзе селянін Церах пускаецца ў скокі ў святым месцы (інтэрмедыя «Селянін у касцёле»), а селянін Свірыд перадражнівае святара, не прызнае малітваў (інтэрмедыя «Селянін на споведзі»). Барочны досціп становіцца своеасаблівым звязном, які звязвае беларускую кніжную традыцыю рытарычнага перыяду развіцця еўрапейскай літаратуры з новымі літаратурамі, дзе да так званых высокіх жанраў па градацыі антычнай і класіцыстычнай традыцыі адносіліся з іроніяй, напаўняючы іх народным, нацыянальным зместам.

Сучасных беларускіх даследчыкаў таксама цікавіць прысутнасць і абумоўленасць прамянення іроніі ў мастацкіх тэкстах. Доктар філалагічных навук, прафесар В. П. Рагойша ў «Паэтычным слоўніку» адзначае, што «іронія, або антыфразіс, — прыхаваная насмешка, якая выступае за знешняй пачцівасцю выказвання» [4].